

© International Journal of
Human Sciences

ISSN: 1303-5134

www.insanbilimleri.com/en

Tarih: 11. 07. 2004

TURKISH POLITICAL ELITES
(TÜRK SİYASİ ELİTLERİ)

Assist. Professor Dr. D. Ali ARSLAN^(*)

ABSTRACT

This study was designed to find general characteristics of Turkish Parliamentary Elites. Social background characteristics were employed to realise the purposes. Documentary and historical research techniques (Bulmer, 1994) were used during the study. Two different data sets were created for analysis from the governmental publications and records and publications of the Turkish Grand National Assembly which is the main legislative organ in Turkey.

As a result of examining all the assemblies in the Turkish Republican period (since 1920 up to 1990's) these major findings were discovered: The large majority of Turkish parliamentary elites were well educated, male, married, with a small family size and middle aged. Moreover the large majority of parliamentary elites were lawyers and civil bureaucrats. Turkish deputies have exhibited an elitist character as compared with Turkish society. Nevertheless, this elitist character has begun to change in recent years: a more differentiated development have begun.

Key Words:

Elite, political elites, power, power structure, power bloc and state elites.

^(*)Assistant Professor D. Ali ARSLAN, Sosyologist and Political Scientist. Lecturer at GOP University in TURKEY. He was born in Ankara. He attended Selcuk University and received three degrees from that university, including the degree in education from the Faculty of Education, the BSc in sociology from the Faculty of Arts and Science and MDip. from the Institute of Social Sciences. He received his MSc in the department of sociology at the University of Surrey in Social Research Methods (SRM) in 1995. His MSc was about "Turkish Political Elites and the Political Leadership in Turkey during the Republican Era (which covers a 75 year period)". He completed his PhD entitled "Power Elites and the Power Structure of Contemporary Turkish Society", in the department of sociology at the University of Surrey (England). He is working as a lecturer at Gaziosmanpasa University.

E-posta: arslandali@gop.edu.tr

cimderaslan@hotmail.com

GSM: (+90) 532 270 81 45

Tel: (+90) 356 252 16 16 / 34 44.

TÜRK SİYASİ ELİTLERİ

ÖZET

Elit (Etzioni, 1993) konusu ve elit sosyolojisi (Scott, 1991), Türkiye’de en az çalışılmış sosyoloji alanlarının başında gelir. Toplumun içinde bulunduğu koşullar ve yakın geçmişte ülkede yaşanan siyasi olaylar, bu türden konular üzerinde acilen durulması, etkin ve objektif bilimsel araştırmaların (Moyser and Wagstaffe, 1987) vakit kaybetmeden yapılması gereğini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Elitler (Mills, 1956) konumları bakımından, toplumsal karar verme sürecine en yakın durumda bulunurlar. Aynı zamanda karar verme sürecini yönlendirme ve şekillendirme araçlarını da ellerinde bulundurlar. Toplumsal gücü ve toplumsal kaynakları en etkin şekilde kontrollerinde tutan elitler, bu sayede, toplumsal kararları şekillendirme ayrıcalığını da kendi tekellerinde görürler. Bütün bu nedenlerden dolayı, toplumun geneline yönelik olarak alınan kararlar hep elitlerin, özellikle de anahtar elitler olarak tanımlanan elit gruplarının damgasını taşır.

Bu çalışmada, Türk siyaset ve toplum hayatına yön veren milletvekillerinin sosyolojik analizi hedeflendi. Önce, toplumsal yapı içinde en stratejik konumları işgal eden elitlerle ilgili olarak çok özet teorik bilgiler verilecek. Sonra da, bireysel ve toplumsal hayatın rotasını belirlemede en etkin rol oynayan elit gruplarından biri olan Türk siyasi elitleri, sosyolojik açıdan incelenecek.

ANAHTAR SÖZCÜKLER

Elit, Elit Teorisi, İktidar, Siyasi Elit, Türk Siyasi Elitleri.

1. ELİT YA DA SEÇKİN

Köken olarak Latince “eligre” ve “electa” dan gelen “elit” kavramı, Fransızca “elite” sözcüğünden dilimize geçmiştir. Eligre sözcüğü latince’de seçme, “electa” ise seçilmiş, en iyisi anlamına gelir. Batıda günlük dilde kullanımı 17. yüzyıla kadar iner. Sosyal bilimler alanında kullanılmaya başlanması ise 19. yüzyılın sonlarına rastlar. Kavramın İngiltere ve Amerika’da yaygın kullanımı ise 1930’lu yıllarda başlar.

Kavrama, sosyal bilimler alanında popülerlik kazandıran Vilfredo Pareto (1968) ve Gaetano Mosca (1939)'dır. Elit sözcüğünü sosyal bilimlerde ilk kullanan Gaetano Mosca, bu sözcüğü, Fransız sosyolog Henri de Saint Simon'dan etkilenecek keşfetmiştir. Bilimsel alanda ün kazanması ise Pareto sayesinde olmuştur. Pareto elit'i, belirli hiyerarşik yapılanmalar içinde en üst konumu elinde bulunduranlar veya kendi faaliyet alanının en iyileri, en etkilileri olarak tanımlar (Arslan, 1995: 12). Bir başka deyimle, Pareto'ya göre elit, kendi çalışma alanlarında en üst konumda, zirvede bulunan insanların oluşturduğu toplumsal sınıftır (Arslan 1997: 22 ve 1995: 4).

Sosyalbilimlerde kavramlar genellikle ya teorik açıdan veya metodolojik (Hertz & Imber, 1995), (Gilbert, 1994) açıdan ele alınarak tanımlanır. Teorik açıdan ele alındığında elit kavramı, kurumsal iktidara sahip, toplumsal kaynakları kontrol edebilecek konumda bulunan, karar verme sürecini doğrudan ya da dolaylı olarak ciddi bir şekilde etkileme (aktif ya da potansiyel olarak) yetisine sahip, karşıtlarına rağmen istek ve amaçlarını gerçekleştirebilen bireyler olarak tanımlanabilir.

Tanımlamada geçen temel toplumsal kaynaklar zenginlik, prestij, statü gibi sosyal ve ekonomik kaynakların yanı sıra, karizma, motivasyon, enerji, zaman gibi bireysel kaynakları da içerir. Tanımda vurgulanan bir diğer önemli nokta da, toplumsal karar verme sürecini etkileme yetisidir. Sözü edilen toplumsal kararlar, toplumun tamamını ilgilendiren makro düzey kararlar olabileceği gibi, toplumun büyük çoğunluğunu etkileyecek türden meso düzey kararlar veya belli bir toplumsal kesimi ilgilendiren mikro düzey kararlar da olabilir. Karar verme sürecini etkileme ise, karar verme sürecine katılım şeklinde “doğrudan”olabileceği gibi; lobicilik, baskı grubu oluşturma, kamuoyu yaratma şeklinde “dolaylı” yollardan da olabilir.

Elit kavramı, yalnızca, zorunlu olarak üst tabakadaki bireyleri içermez. Elit üst tabaka üyesi olabileceği gibi, alt toplumsal tabakaların üyeleri içinden de olabilir. Ayrıca elit, kapitalist sınıf veya üst toplumsal sınıf üyeliği anlamına da gelmez. Üst sınıfın yanı sıra, orta sınıf veya işçi sınıfından bireyler de olabilir. Bu tanımlamada kullanılan üç temel kriter “güç (Weber, 1968) (iktidar)”, “kontrol” ve “etki”dir.

Bu konuda açıklık getirilmesi gereken belki de en önemli nokta, elit (seçkin) kavramının hiç bir değer yükü taşımadığı gerçeğidir. Elit tamamen nötr bir kavramdır ve olumlu ya da olumsuz hiç

bir değer yükü taşımaz. Daha açık bir anlatımla, sosyolojik anlamda elit ya da seçkin demek asla en akıllı, en zeki, en yetenekli, en becerikli, ahlaki ve insani nitelikler bakımından en üstün demek değildir. Kavramın kapsamına giren bir birey, sözü edilen bu nitelikleri taşıyor olabileceği gibi, bu niteliklerin bir kısmını hatta hiç birini taşımıyor da olabilir.

Metodolojik temelden hareketle yapılan tanımlamalar, teorik tanımlamalara oranla daha dar kapsamlıdır. Böylesi tanımlamalar da, daha pratik ve işlevsel hedefler gözetilir. Metodolojik açıdan, konuyu daha basite indirgeyip daha operasyonel kılmak için, “konumcu yaklaşım” ya da “kararcı yaklaşım” (Turhan, 1991) kullanılabilir. Konumcu ve kararcı yaklaşımlardan hareket edildiğinde elit, önemli toplumsal kurumların en üst ya da karar verme sürecine en yakın konumlarını işgal eden bireylerdir. Temel toplumsal kurumların başında ise hiç kuşkusuz siyaset, ekonomi, ordu, yargı, eğitim, medya, ... gelir.

2. ELİT TEORİSİ

Toplumların “iktidar yapısı” ve toplumdaki “güç (iktidar) ilişkileri”ni anlayıp açıklamayı hedefleyen sosyalbilimciler tarafından geliştirilmiş etkin teorik yaklaşımlardan biri de “Elit Teorisi” dir. Kendi içinde 4 alt kola ayrılan elit teorisi (Arslan, 2003), toplumdaki elit-halk farklılaşmasını analiz ederken “iktidar” ve “etki” olgularından hareket eder.

- a. Çoğulcu (Pluralist) Elit Anlayışı
- b. Elitist (Seçkin) Elit Anlayışı
- c. Demokratik Elit Teorileri.
- d. Demo-Elit Yaklaşım (Demokratik elit teorisinin bir açılımı olarak da kabul edilebilir).

Öz olarak, elit teorisi toplumu “azlar” ve “çoklar” olarak iki kategoriye ayırır. Az’lar toplumdaki erk’in sahibidirler ve çoklar’ı yönetirler. Yöneten toplumsal erk, az’ların tekelindedir ve hayati toplumsal kararlar bu azınlık grup tarafından verilir. Erki tekelinde tutan azlar “elit”, rolleri ve rotaları genellikle azlarca belirlenen çoklar ise “halk” olarak adlandırılır.

Demokratik elit teorisinin bir açılımı olan demo elit perspektif ise toplumların iktidar yapılarını incelerken üçlü bir kategorileştirmeden yola çıkar. Bu teoriye göre toplumların iktidar yapıları, elitler, elitimsiler (sub-elites) ve halktan oluşan üçlü bir görünüm sergiler. Toplumun güç (iktidar) pastasından en fazla payı alanlar, temel toplumsal kaynakları kontrolünde tutan elitlerdir.

Elitlerle halk arasında köprü görevi de üstlenen elitimsiler, elitlerin işgal ettiği konumlardan hemen sonra gelen konumlarda bulunurlar ve iktidar yapısı içerisinde orta derecede güç sahibidirler. Temel toplumsal kaynaklardan ve toplumsal güçten en az oranda pay sahibi olan kesim ise halktır. Demo elit perspektif (Etzioni, 1993) içinde halkın ayrı bir yeri ve önemi vardır. Elitler ancak halkla var olabilirler ve amaçlarını da ancak halkla ve halkın açık desteğiyle gerçekleştirebilirler.

Demo elit-perspektifin üzerinde en çok durduğu konu elitlerin göreceli bağımsızlığıdır. Bu yaklaşıma göre elit bağımsızlığı, kurumların bağımsızlığından ve elitlerin pluralizminden çok daha farklıdır ve elitlerin temel toplumsal kaynaklardan bağımsızlığı anlamına gelir. Toplumsal kaynaklar maddi kaynakların yanı sıra maddi olmayan kaynakları da kapsar.

En önemli toplumsal kaynaklar arasında fiziksel kaynaklar, kurumsal-yönetimsel kaynaklar (bürokratik organizasyonlar), sembolik kaynaklar (bilgi ve enformasyon gibi), sosyal-psikolojik kaynaklar ve bireysel kaynaklar (karizma, enerji, zaman ve motivasyon gibi), ekonomik ve mali kaynaklar (sermaye, üretim araçları, girişim gibi) sayılabilir. Bu kaynaklar çoğunlukla birbirleriyle ilişkili ve içiçedir. Genellikle de farklı kombinasyonlar içinde bir arada bulunurlar.

Bu yaklaşımın üzerinde önemle durduğu bir başka konu ise elitlerin dayanışmasıdır. Demokratik düzenin sağlıklı bir şekilde işlemesi, demokrasinin gelişebilmesi, toplumsal düzenin ve toplumun huzurunun sürmesi için, elitlerin bağımsız olmaları ve ülke koşulları gerektirdiğinde iş/güç birliği yapmaları zorunlu ve kaçınılmazdır.

3. CUMHURİYET'TEN DÖNEMİ TÜRK SİYASİ ELİTLERİNİN SOSYOLOJİK PORTRESİ

Türk siyasi elitlerinin toplumsal özgeçmişlerinin incelenmesi (Arslan, 2001) ve sosyal anatomilerinin ortaya konması, yalnızca Türk toplumunun iktidar yapısının (Arslan, 2004) daha iyi anlaşılması açısından değil, aynı şekilde ülkemizde yaşanan bir çok sosyal ve siyasi gelişmelerin değerlendirmesinin daha objektif bir şekilde yapılabilmesi için de büyük önem taşır. Bulundukları konum, kontrol ettikleri toplumsal kaynaklar ve sahip oldukları güç bakımından toplumun hiyerarşik yapısının en üst katmanlarını oluşturan siyasi elitler, diğer bazı

elit grupları ile birlikte, yalnızca toplumda uyulması gereken kuralları belirlemekle kalmazlar, aynı zamanda milyonlarca insanın oynayacağı rolleri de belirlerler. Deyim yerindeyse toplumun kaderinin yanı sıra, bireylerin kaderini de onlar çizerler.

Yıllar boyunca ülkenin yaşantısını onlar yönlendirmiş, toplumun rotasını onlar çizmiş, devlet ve toplumun portresini onlar şekillendirmişlerdir. Toplumun ve bireylerin yaşamlarının, böylesine etkin yönlendiricisi konumunda bulunan Türk siyasi elitlerinin (Frey, 1965) toplumsal özgeçmişlerinin araştırılmasına yönelik gerçekleştirilen çalışmada (Arslan, 1995) şu gerçeklerle karşılaşıldı: Öncelikle Türkiye’de siyasi gücün toplumsal kesimler arasında dağılımı konusunda büyük bir eşitsizlik söz konusudur. Fakat güç dağılımındaki bu dengesizlik ve eşitsizlik yalnızca Türkiye’ye özgü bir durum değildir. Klasik demokrasi teorisinin “salt eşitlikçilik” ilkesinin tam tersi olan bu gerçeklik, gelişmekte olan toplumların yanı sıra, gelişmiş varsayılan batılı toplumlarda da gözlemlenebilir.

Elit grupları içinde, bazı toplumsal gruplar aşırı şekilde temsil edilirken, öteki toplumsal kesimler toplum içindeki varlıklarına oranla çok daha az oranda temsil edilmektedirler. Bu durum Türk siyasi elitleri (Çağlar & Arslan, 2000) için de geçerlidir. Söz konusu elit grubu özellikle yaş, cinsiyet, mesleksel özgeçmiş, eğitim düzeyi ve görülen eğitimin türü gibi sosyal faktörler açısından ele alınıp incelendiğinde bu eşitsizlik açık bir şekilde gözler önüne serilir.

Batıda sıkça kullanılmaya başlayan kavramlardan biri olan “ageism”, dilimize “yaşçılık” olarak çevrilebilir. Yaş ayrımı ya da belirli bir yaş grubunun aşırı egemenliği anlamına gelen yaşçılık realitesi, Türk siyasetinin ayrılmaz olgularından biridir. Kurucu meclisten itibaren yaklaşık 75 yıllık süreç içerisinde görev yapmış bütün milletvekilleri incelendiğinde, Türk siyasi elitlerinin yaş ortalamasının 45 civarında olduğu görülür. Karar verme sürecinde en etkili konumda bulunan üst siyasi elitlerin ortalama yaşı çok daha yüksektir. Cumhurbaşkanlığı, başbakanlık, meclis başkanlığı, etkili bakanlıklar gibi politik yaşantımızın en etkin konumlarında görev yapmış siyasi elitlerin yaş ortalaması 54-55’e yaklaşır.

Siyasi elitlerle ilgili bir başka önemli bulgu “cinsiyetçilik” olgusudur. Sosyal bilimler literatürüne “sexism” ya da “genderism” olarak geçmiş olan “cinsiyetçilik”, belli bir toplumsal grubun, cinsiyet temeline dayanan fiziki özelliklerinden dolayı öteki toplumsal gruba (cinsiyet grubuna) baskın olması durumudur. Cinsiyet ayrımcılığı hemen her toplumda ve hemen her

dönemde kadınların aleyhine olmuştur. Cumhuriyet'ten günümüze Türk siyasi elitlerinin % 98'inden fazlasının erkek olduğu gerçeği saptandığında, cinsiyetçiliğin ülkemizdeki boyutları daha iyi anlaşılır sanırım.

Burada vurgulanması gereken bir başka gerçek, Türk kadını Cumhuriyet döneminde, 75 yılı aşan süreç içinde en yüksek temsil edilme oranına, büyük önder Atatürk'ün döneminde, 1935 yılındaki seçimlerde ulaşmıştır. 1935 yılında parlamentoya 18 kadın milletvekili seçildi ve bu sayı, yaklaşık olarak % 4'lük bir orana karşılık gelir. Hatırlatmakta yarar var, kadınlarımıza milletvekili seçme ve milletvekilliğine seçilme hakları ilk kez 1934 yılında, çağın lideri Mustafa Kemal Atatürk tarafından verildi. Ve yine hatırlatılmasında büyük yarar var, kadınlarımız bu haklarına çoğu batı ülkelerinin kadınlarından çok daha önce sahip oldu. Ne var ki, bu güzel ve o günün koşullarında değerlendirildiğinde çağ ötesi atılım, geliştirilerek sürdürülemedi.

Çalışmada ortaya konulan bir başka önemli nokta mesleklerin siyasi hayatta temsili ile ilgilidir. Cumhuriyet'ten günümüze Türk siyasi elitleri içinde hukukçular ile sivil bürokrasi-yöneticilik kökenli milletvekillerinin ezici bir üstünlüğü görülür. Üçüncü baskın meslek grubu ise askerliktir. Demokratik sistemlerde, teorik olarak büyük bir potansiyel güce sahip olan geniş halk kitleleri, realitede karar verme sürecinde pek de etkili olamamaktadırlar. Halen toplumun en büyük iki meslek grubunu oluşturan küçük çiftçi ve işçiler, aynı zamanda mecliste en az oranda temsil edilen iki meslek grubudur da.

Özetle, toplumların iktidar yapıları yaş, eğitim (Boyd, 1973; Macdonald, 1977), cinsiyet, meslekler ve bazı öteki kriterler bakımından eşitsizlikçi bir görünüm sergiler. Bu durum Türkiye için de geçerlidir. Türk siyasi elitleri, orta ve ortanın üstü yaştaki, üniversite mezunu, sivil bürokrasi-yönetici ve hukukçu kökenli erkeklerin, egemen olduğu bir elit grubudur.

KAYNAKÇA:

ARSLAN, A. (2004), "Modern Türkiye'nin Sosyo-politik Yapısı ve Türk İktidar Seçkinleri", Değişen Dünyada Türkiye'nin Önemi - I. Ulusal Genç Bilim Adamları Sempozyumu, Cilt: 1, ss. 25-38, Bursa: Uludağ Üniversitesi Kültür Sanat Kurulu Yay.

ARSLAN, A. (2003), "Eşitsizliğin Teorik Temelleri: Elit Teorisi", Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 2003-2, ss. 115-135.

ARSLAN, A. (2001), "Cumhuriyet Dönemi (1920-1995) Türk Siyasi Elitlerinin Toplumsal

Profili”, Sosyal Bilimler Dergisi (Osmangazi Üniversitesi), Sayı: 2, 2001, ss. 5-16.

ARSLAN, A. (1998), “The Theories On Inequality: Elite Theory and Class Theory”, 18 march 1998, Guildford: University of Surrey, Department of Sociology.

ARSLAN, A. (1995), Turkish Political Elites: Social Construction of Turkish Political Elites and Top Political Leadership in Turkey, Guildford: University of Surrey, Department of Sociology.

BOYD, D. (1973), Elites and Their Education, Windsor: NFER

ÇAĞLAR, A. & ARSLAN, A. (2000), “Cumhuriyet’ten Günümüze Türk Siyasi Liderleri: Atatürk’ten Demirel’e Üst Siyasi Elitler”, Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 18, Sayı: 2, 2000, ss. 499-514,

ETZONI, H. (1993), The Elite Connection, London: Polity Press.

FREY, W.F. (1965), The Turkish Political Elite, Massachusetts: MIT Press.

GILBERT, N. (1994), Researching Social Life, London: Sage.

HERTZ, Rosanna & Imber, Jonathan B. (1995), Studying Elites Using Qualitative Methods, London: Sage.

LANDAU, J.M., Ozbudun, E. & Tachau, F. (1980), Electoral Politics in the Middle East, London: Croonm Helm.

MACDONALD, M. (1977), The Education of Elites, Milton Keynes: Open University Press.

MILLS, C.W. (1956), The Power Elite, London: Oxford.

MOYSER, G. & Wagstaffe, M. (1987), Research Methods for Elite Studies, London: Allen & Unwin.

MOSCA, G. (1939), The Ruling Class, New York: McGraw Hill.

PARETO, V. (1968), The Rise and Fall of the Elites, New Jersey: The Bedminster.

SCOTT, J. (1991), Who Rules Britain, Cambridge: Polity Press.

TURHAN, M. (1991), Siyasal Elitler, Ankara: Gündoğan Yayınları.

WEBER, M (1968), Economy and Society, New York: Bedminster Press.